

Onder weidevogels verstaat men gewoonlijk een zestal in grasland broedende steltlopers, te weten: scholekster, Kievit, grutto, tureluur, watersnip en kemphaan. Deze volgorde is niet toevallig. De soorten zijn gerangschikt van — wat weidevogelkenners plegen te noemen — 'niet-kritische' soorten naar de meest 'kritische' soorten. Dat wil zeggen dat scholekster en Kievit het minst kieskeurig zijn wat betreft de keuze van hun broedplaats; watersnip en kemphaan het meest. Eerstgenoemden zijn dan ook algemeen en laatstgenoemden tamelijk zeldzaam. De grutto is in goede weidevogelgebieden even talrijk als, zo niet talrijker dan scholekster en Kievit. Over het hele land gemeten scoort hij lager omdat hij aan grasland gebonden is, terwijl scholekster en Kievit ook op bouwland en kustweiden voorkomen en de scholekster bovendien nog op allerlei andere plaatsen, tot daken van flats toe.

Van nature bestaan er geen weidevogels. Weiden zijn immers door mensen gemaakt. Alle soorten die we nu weidevogel noemen, leefden oorspronkelijk dus in een ander biotoop dat enigszins aan de huidige graslanden doet denken. Hier en daar zijn ze nog wel in dat oorspronkelijke biotoop aan te treffen. De grutto, van huis uit een bewoner van (hoog)venen en zeggemoerassen, vinden we in Noord-Nederland nog in z'n oorspronkelijke biotoop, namelijk in het Fochteloërveen. In de loop der geschiedenis werd de grutto een 'kultuurvolger', die door de mens gekreëerde landschappen ging bewonen. Daarbij paste hij zich steeds aan de veranderende omstandigheden aan. Aanvankelijk broedde hij vooral op heidevelden en schrale onbemeste blauwgraslanden. In de loop van de twintigste eeuw werd hun rol overgenomen door het kultuurgrasland. Daarin bereikte de grutto een vele malen hogere dichtheid dan in de oorspronkelijke biotopen. Vooral de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog nam het aantal grutto's flink toe, waarschijnlijk dankzij de ontwikkelingen in de landbouw, die tot grotere produktiviteit en daardoor grotere voedselrijkdom van het grasland leidden.

Aanpassingen

De aantalstoename werd mogelijk dankzij het aanpassingsvermogen van de grutto. Binnen de categorie weidevogels stond hij bekend als een uitgesproken hooilandbewoner. Z'n bouw: lange snavel, lange hals, lange poten, maken hem bij uitstek geschikt voor wat hogere vegetatie, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Kievit, die als kortbenige steppebewoner aan een korte grasmat gebonden

Weidevogels vormen een typisch Nederlands verschijnsel. Andere talen hebben er niet eens een woord voor. De meest uitgesproken weidevogel is wel de grutto. Dat is dan ook bij uitstek een Nederlandse vogel. Zo'n 80 tot 90 procent van de West-Europese populatie, anders gezegd: bijna de helft van de wereldpopulatie, broedt in ons land. De grutto zou het ook, eigenlijk meer dan de Kievit, verdienen om Frieslands nationale vogel te zijn: minstens éénderde van de Nederlandse grutto's, oftewel zo'n 20 procent van de wereldpopulatie, broedt in Friesland.

Henk van den Brink

DE GRUTTO

is. De landbouwkundige ontwikkelingen leidden er echter toe dat het areaal hooiland drastisch afnam ten gunste van de oppervlakte weiland. Geen nood, de grutto schakelde gewoon op weiland over.

Een ander fraai voorbeeld van het aanpassingsvermogen van de grutto is de vervroeging van z'n broedseizoen. Gemiddeld beginnen grutto's tegenwoordig zo'n twee weken eerder te broeden dan pakweg vijftig, zestig jaar geleden. Daarmee slaan ze twee vliegen in één klap: ten eerste is het broedseizoen zo beter afgestemd op het tijdstip dat het meeste voedsel beschikbaar is (want dat tijdstip is ook vervroegd), en ten tweede biedt het de mogelijkheid om nakomelingen te produceren en (voor een deel) groot te brengen voordat de maaimachine in actie komt.

Watersnip en kempaan hebben zich niet aan de veranderingen kunnen aanpassen en zij werden dan ook de eerste slachtoffers van de modernisering van de landbouw. Maar ook voor de grutto is er inmiddels een kentering gekomen. Vogelwaarnemers zijn het erover eens dat de grutto sinds een jaar of tien à twintig in aantal achteruit gaat. De grenzen van het aanpassingsvermogen zijn bereikt: het broedseizoen bijvoorbeeld kan domweg om klimatologische redenen niet verder vervroegd worden.

Water

Hoe komt het nu dat de moderne landbouw, die eerst zo voordelig voor onze weidevogels was, zich nu tegen diezelfde weidevogels keert? Het antwoord op die vraag wordt duidelijk, wanneer we ons realiseren waarom weidevogels zo'n specifiek Nederlands verschijnsel vormen. Ook in andere landen is genoeg grasland te vinden, maar kennelijk voldoet dat niet aan de eisen. Het verschil zit hem in de faktor water. Alle goede weidevogelgebieden bevinden zich in de laaggelegen delen van ons land, met name de laagveengebieden van Friesland en Noord- en Zuid-Holland. Deze gebieden hebben als gemeenschappelijk kenmerk dat het grondwaterpeil zich niet ver onder het grondoppervlak bevindt. Nergens vinden we dit verschijnsel zo duidelijk en over zo grote oppervlakte als in Nederland.

Een hoge grondwaterstand is voor weidevogels om verschillende redenen van belang. Het is een waarborg voor de openheid van het landschap. In het voorjaar wordt de grasgroei er door geremd, waardoor de grasmat gedurende de hele broedtijd vrij kort en voor vogels begaanbaar blijft, en waardoor het gras pas laat gemaaid kan worden, wanneer voor de meeste weidevogels de broedtijd praktisch voorbij is. Voor de grutto is bovendien heel belangrijk dat de bodem enigszins week is, zodat hij er met z'n lange, buigzame snavel in kan boren op zoek naar voedsel, dat in het voorjaar grotendeels uit regenwormen bestaat.

De faktor water neemt een sleutelpositie in bij de modernisering van de landbouw: die modernisering heeft immers ontwatering als basisvoorwaarde. De ontwatering leidt ertoe dat de grasgroei zo snel gaat, dat er voor weidevogels al snel geen doorkomen meer aan is; dat er al zo vroeg in het seizoen gemaaid wordt dat zelfs een vroege broeder als de grutto geen kans meer ziet om jongen groot te brengen, dat percelen zo intensief bewerkt worden, dat alle legfels door het vee betraapt worden; en tenslotte dat de bodem voor de

grutto ondoordringbaar wordt. De situatie die in de vorige alinea beschreven wordt, bestaat alleen nog in een paar marginale landbouwgebieden en in weidevogelreservaten. Zulke gebieden zijn hard nodig om iets van onze weidevogelrijkdom overeind te houden.

Jaar van de grutto

Onze grutto's zijn echte trekvogels. Ze overwinteren voor het merendeel in West-Afrika, vooral in de rijstvelden van Senegal. Gewoonlijk in februari, in sommige jaren al in januari, worden bij ons de eerste waargenomen. De hoofdmacht arriveert in de loop van maart. De eerste tijd zien we ze vaak in groepjes bijeen in gedeeltelijk onder water staande weilanden. Langzamerhand worden de territoria bezet en beginnen balts en paarvorming. De baltsvluchten van het gruttomannetje zijn spektakulair. Hoog in de lucht vliegt hij met een vreemde 'slow-motion'-vleugelslag, daarbij steeds om z'n eigen lengte-as kantelend. Plotseling trekt hij z'n vleugels in en laat zich als een steen naar beneden vallen. Vlak voor hij de grond bereikt slaat hij z'n vleugels uit en hij landt met opgeheven vleugels en uitgespreide staart. Het geheel gaat vergezeld van de karakteristieke roep, waarvan de naam een nabootsing is. Zo'n baltsvlucht voert een grutto vaak tot ver buiten z'n territorium: soms zie je wel eens eentje boven het centrum van Groningen of van Leeuwarden.

De meeste paren beginnen in een normaal voorjaar in de eerste helft van april met de eileg. Het legsel bestaat vrijwel altijd uit vier eieren. Het nest is een kuiltje voorzien van wat strootjes. Het ligt vaak enigszins verdekt in een pol en wordt aan het gezicht onttrokken door grashalmen die door de broedende vogel met de snavel over het nest heengebogen zijn. Bij nadering door mensen vliegt de broedende grutto meestal al op enige afstand van het nest op. Er zijn ook grutto's die op hun camouflage vertrouwen en blijven zitten. Kraaien daarentegen worden onmiddellijk heftig achterna gezeten, in de periode dat er eieren zijn meestal door de niet-broedende partner; wanneer er jongen zijn, door beide oudervogels. Kraaien worden nogal eens verantwoordelijk gesteld voor het roven van eieren en jongen van weidevogels. Ze zijn daar ook zeker niet vies van, maar in een gebied met een goede weidevogelstand krijgen ze nauwelijks kans. Als ze het gebied naderen worden ze onmiddellijk door een hele horde woedende weidevogels op de huid gezeten.

Vanaf half mei verschijnen de meeste jongen. Dat een gruttopaar jongen heeft is ge-

makkelijk te zien doordat de ouders dan steeds hogere posities innemen, meestal paaltjes of hekken, om de omgeving in de gaten te houden. Weidevogelkuijken zijn 'nestvlinders': ze kunnen meteen lopen en verlaten al snel het nest. Gruttjongen zijn de reislustigste van allemaal. Er zijn voorbeelden van jongen van enkele dagen oud die teruggevangen werden op kilometers afstand van de plek waar ze als nestjonge gevangen werden. Ze kunnen uitstekend zwemmen, en sloten oversteken is dus geen probleem.

Veel grutto's hebben de gewoonte om met hun jongen naar percelen met hoog gras te verhuizen. De ware aard verloochent zich niet. Vaak is dat echter jammer, want deze percelen zijn dan meestal juist maar rijp. Ongetwijfeld weet een deel van de jongen de dans te ontspringen, maar de verliezen kunnen groot zijn.

Wanneer een legsel, door welke oorzaak dan ook, vroeg in het seizoen mislukt, begint het gruttopaar een nieuw legsel. Dit gebeurt echter nooit, wanneer er eenmaal jongen zijn geweest. Een paar dat z'n jongen verliest, heeft dus een mislukt broedseizoen.

Eind juni is het broedseizoen afgelopen. Veel jongen kunnen al vliegen. Oude en jonge grutto's verzamelen zich in groepen. Grutto's leven het grootste deel van het jaar uiterst sociaal; alleen gedurende de broedtijd (ongeveer drie maanden lang dus) leven ze in paarverband, de rest van het jaar in grotere groepen. In deze tijd (eind juni, juli) vinden we ze vaak op pas gemaaid land. Overnachten doen ze ook gezamenlijk, op plaatsen met ondiep water. Vooral in Drente liggen enkele grote slaapplekken: de Dwingelose Hiel waar regelmatig 10.000, soms 15.000 grutto's bijeen komen, het Fochteloërveen (maximum 8000) en de polder Matsloot bij het Leekstermeer (zo'n 4000). De belangrijkste slaapplekken in Friesland is de Workumerwaard (enige duizenden); in Groningen de vloeivelden van de Suikerunie bij de stad Groningen (maximum 4000). De aankomst van de grutto's op de slaapplekken is een spektakulaire gebeurtenis. Zo rond zonsopgang arriveren ze hoog boven het terrein, waar ze zich massaal naar beneden laten 'dwarrelen'. Als je het ziet verbaas je je erover dat er nooit een grutto te pletter valt. ●

